

‘KIRANTA’ KELİMESİNİN KÖKENİNE DAİR*

On the Origin of the Word ‘Kıranta’

Ferdi GÜZEL**

Dil Araştırmaları, Bahar 2018/22: 109-118

Öz: *Kıranta* kelimesi bilim adamlarının büyük bir çoğunluğuna göre İtalyanca *quaranta* “kırk” kelimesinden gelmektedir. Kelimenin yabancı kökenli olduğu hakkındaki görüşün temelinde “anta” unsurunun mevcut bilgiler ile Türkçede açıklanamayışı yatmaktadır. Kelime bu sebeple yabancı bir kaynağa bağlanmış fakat İtalyanca bir sayı adının nasıl olup da Türkçede “saçı, sakalı ağarmaya başlamış, orta yaşlı adam” anlamını kazandığı açıklanamamıştır. Kelime, *kır* kökünden benzerlik, küçültme işlevi taşıyan +AntA birleşik eki ile türemiştir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmayan, Türkiye Türkçesi ağızlarında birkaç kelime türetmiş olan +AntA eki; yakınlık, benzerlik, genişletme, küçültme işlevi taşıyan +An (+An) eki ile küçültme eki +tA’nın birleşmesiyle oluşmuştur. Türkiye Türkçesi ağızlarında *kır* kökünden türemiş, *kıranta* ile aynı anlamı taşıyan *gırmansı*, *gırcıman* gibi kelimelerin de bulunması, az da olsa +AntA eki ile türemiş başka kelimelerin de mevcut olması kelimenin Türkçe olduğunu gösteren önemli delillerdir.

Anahtar Kelimeler : +AntA eki, etimoloji, kıranta.

Abstract: According to a large majority of the scientists, the word ‘kıranta’ comes from the word *quaranta* ‘forty’ in Italian. Behind the basis of the argument that the word is of foreign origin lies that “anta” element cannot be explained in Turkish with the current information. For this reason, the word has been linked to a foreign source but still it could not have been explained how a number’s name in Italian gained the meaning “a middle aged man with hair and beard starting to turn gray” in Turkish. The word has derived from the similarity with the root *kır* and +AntA compound affix with diminutive function. The +AntA affix which does not appear in Turkey Turkish, which has derived a few words in Turkey Turkish dialects has originated from +An affix with affinity, similarity, diminutive functions and diminution affix +tA. The fact that there are words such as *gırmansı*, *gırcıman* derived from the root *kır*, carrying the same meaning with *kıranta* in Turkey Turkish dialects and there are other words even if just a few derived with the affix +AntA are the important clues showing that the word is Turkish.

Keywords: suffix +AntA, etymology, kıranta.

Giriş

Türklük biliminin en önemli sorunlarından biri de nadir eklerle kurulmuş bazı Türkçe kelimeleri yabancı bir kaynağa bağlama eğilimidir. Yapısı aydınlatılmadığı için yabancı kökenli olduğu iddia edilen kelimelerden biri de *kıranta*’dır.

* Bu makale, 02-04 Kasım 2017 tarihleri arasında Malatya’da düzenlenen IX. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu’nda sunulan aynı adlı bildirinin düzenlenmiş şeklidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bayburt/ TÜRKİYE guzferdi@hotmail.com. Gönderim Tarihi 19.02.2018 / Kabul Tarihi: 24.04.2018

Türkçede Kıranta

Türkiye Türkçesinde *kıranta* kelimesinin üç anlamı vardır: **1. Saçları ağarmaya başlamış erkek.** **2. İlerlemiş yaşına rağmen bakımlı, özenli (erkek).** **3. Kırılmış (saç, sakal).** (TS: 1157).

Kelime, Osmanlı dönemi sözlüklerinde de benzer anlamlar ile yer almaktadır. Kelimeye Lehçe-i Osmanî’de “kır” (A. Vefik Paşa, 1889: 623), Kâmûs-ı Türkî’de “kır, kır serpmiş, kırla karışık (kıranta bıyık); bıyığı kır ve sakalsız (kıranta bir adam)” (Ş. Sami, 1995: 1061) anlamları verilmiştir. Redhouse, sözlüğünün ilk baskısında kelimeye “orta yaşlı adam” anlamını vermiştir (1856: 882). Yazar, eserinin 1890 baskısında ise kelimenin anlamında düzenleme yapmış, kelimeyi “bıyığı kırılmaya başlamış, kırık yaşında veya kırık yaşın üstünde adam” biçiminde karşılamıştır (1987: 1444).

Ahmet Rasim, Şehir Mektupları’nda bıyık türlerini sıralarken *kıranta*’ya da yer vermektedir: “kara, sarı, ter, pala, pos, bükme, kırma, kıvrıma, biri aşağı biri yukarı, maşalı, fırçalı, kozmetikli, sivri, uçları küt, yayık, dik, yumuşak, kıranta, kırçıl, kır, ak, hiç yok bıyık” (2004: 189). Yazarın *kıranta*, *kırçıl*, *kır* ve *ak* sıfatlarını arka arkaya sıralaması dikkat çekmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren *kıranta* kelimesi pek çok edebî eserde geçmektedir: **1. Saçları ağarmaya başlamış orta yaşlı erkek:** § “*Sen ise kırkını geçmiş kıranta bir herifsin!*” -Ahmet Midhat Efendi, Zeyli Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Esrar, 295. § “*Kaloş kunduraları kaldırımlarda çıkırdayan kıranta bir memur mütekaidi ile arada tavla oynuyordu.*” -Ruşen Eşref Üneydin, Hatıralar I, 282. § “*Sağ tarafına dönerek uzun lağımçı çizmeleri üzerinde, eller pantolon cebinde, kukuleteli yarım kaputu ile yarı bele kadar dik duran kırantaya..*” -Ahmet Rasim, Muharrir Bu Ya, 424. § “*Abani sarıklı kehribacının yanında duranlardan kıranta bir efendi söze karıştı.*” -Nazım Hikmet Ran, Kan Konuşmaz, 123... **2. Ağırbaşlı, yaşına rağmen bakımlı, özenli (erkek).** § “*Çok uzun boylu kıranta bir adamdı.*” -Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı 41... **3. Kırılmış (saç, sakal):** § “*Faytondan delikanlıcasına bir aliklikle inen kıranta kıranta sakallı, burundan takma altın gözlüklü paşa...*” -Ruşen Eşref Üneydin, Röpörtajlar II, 134. § “*Ablak, kırmızı yüzlü, kaşları kıranta, kalın, kıvrık kıllarla aşağı yukarı yay gibi eğri...*” -Ahmet Rasim, Eşkâl-i Zaman, 140. § “*... parmaklarıyla, uzamış kıranta tıraşını sıvazlayarak ilave etti.*” -Reşat Nuri Güntekin, Eski Hastalık, 47 (TDK, 2015: 686).

Kelimeye yer veren kaynakların hemen hepsinde örnekler genellikle 19. yüzyılın ikinci yarısına aittir. H. Kâzım Kadri’nin tespitine göre ise kelime ilk defa Sürûrî’nin “Hezliyyât” adlı eserinde geçmektedir (1943: 790). Sürûrî 1814’te İstanbul’da vefat etmiştir. Yazarın “Hezliyyât” hakkında düştüğü bir tarihten eseri 1803’te yazmaya başladığı anlaşılmaktadır. Tarih düşürme konusunda usta olan yazarın bu eserinde birçok olay için tarih düşürülmüştür. Tarih düşürülen son olay 1804’tedir. Bu da eserin 1804’te veya sonraki birkaç yıl içinde tamamlandığını (Ayan, 2002: 20), kelimenin de en az 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bilindiğini, kullanıldığını ortaya koymaktadır. Sürûrî’nin adı geçen eserinde kelime iki defa kullanılmıştır:

“*Atla gitsem bir yere ancak öjumde yürüyen / Bir peder-mânde kıranta çükadârımdır benim*” (Ayan, 2002: 106),

"Efendi sen tabî'at sâhibi âdemsin etbâ'ı / Dahı dört kaşlı istersin karantâyı begenmezsın" (Ayan, 2002: 111).

Kelimenin her iki beyitte de "yaşlı" anlamını taşıdığı görülmektedir.

DS'ye göre *kıranta*, Malatya ve Yozgat'ta "yaşlı (çoğunlukla erkek için)" (DS: 2816) anlamına gelmektedir. Kelimenin *giranta* biçimi Samsun, Ordu, Gümüşhane, Erzurum, Erzincan ve Niğde'de "saçına kır düşmüş orta yaşlı kimse", Mersin'de ise "görmüş geçirmiş, hovarda" (DS: 2053) anlamlarını taşımaktadır. DS'de tespit edilmemiş olsa da Trabzon, Isparta, Elazığ, Tokat, Kütahya illerinde ve Kıbrıs'ta da kelime bilinmektedir: *kıranta* "kır sakallı, orta yaşlı erkek" (TMES: 153), *giranta* "kıranta; çapkın, yaşlı kimse" (GDIA: 278), *giranta* "saçı, sakalı ağarmış kişi" (EYSV: 88), *giranta* "yaşlı, yaşını başını almış" (RYA: 116), *giranta* "iyi giyinen" (KSA: 257), *kiranto* "orta yaşlı ve saçına, bıyığına kır düşmüş kimse" (HKTS: 180).

Bulgaristan Türk ağızlarında görülen "yaşlanmış at, hergele" (DTAS: 163, DRTA: 239) anlamını taşıyan *kıranta* da üzerinde durduğumuz *kıranta* ile aynı kelime olmalıdır. TTA'da aynı kökten türemiş *kırçıl* kelimesi de yaşlanmış bir hayvanı karşılamak için kullanılmıştır: *kırçıl* "ihtiyarlamış erkek domuz" (DS: 2819). *Kırçıl*, TTA'da aynı zamanda "tavşan" anlamına gelmektedir (DS: 2819).

Kelimenin Kökeni Hakkında Görüşler ve Değerlendirme

Etimolojik çalışmaların çoğunda kelimenin İtalyanca *quaranta* kelimesinden geldiği öne sürülmektedir. Eren'e göre İtalyanca *quaranta* "kırkyaşında" kelimesinden gelen *kıranta*, Türkçe *kır* (> *kırçıl*) sözünün baskısı altında bu şekli almıştır (1999: 237). Tietze de kelimenin *kıranta* biçimini almasında Türkçe *kır*'ın etkisinden söz etmiştir. Yazara göre kelimenin ilk bölümü *kır*'a benzetilerek Türkçeleştirilmeye çalışılmış, fakat "anta" unsuru yüzünden bu işlem tam gerçekleşmemiştir (1952: 241). Keresteciyan, *kır* kökü esas alınırса kalan kısmın açıklanamayacağını iddia etmiştir (1971: 283). Eyuboğlu da kelimenin İtalyanca *quaranta* ile ilgili olduğu görüşündedir. Yazara göre kelime İtalyan denizciler vasıtası ile dilimize geçtiği için daha çok kıyı kesimlerinde bilinmektedir (1991: 408-409).

Zenker (1876: 696) ve Meyer (1893: 37) İtalyanca *quaranta*'ya bağladıkları kelimeye *karanta* biçiminde yer vermişlerdir. Zenker'in kullandığı Osmanlıca sözlükteki *kıranta* kelimesini yanlış okuduğu ve bu yanlış biçimi eserine aldığı anlaşılmaktadır. Meyer, kelimeyi Zenker'in çalışmasından aktardığı için aynı yanlışla düşmüştür.

Pek çok sözlükte de kelimenin İtalyanca *quaranta*'dan geldiği görüşü yer almaktadır (TS: 1157, H. Kâzım Kadri, 1943: 790, Ayverdi, 2006: 1678, Çağbayır, 2007: 2616, TDK: 2015: 686, Karaağaç, 2015: 434).

Nişanyan, kelimenin kökeni konusunda tereddütlüdür. Kelimenin İtalyanca *grande* "büyük, yüce, gösterişli" ile ilgili olabileceğini belirtmiştir. Nişanyan, kelimenin asıl anlamının "yaşlıca, iyi giyimli erkek" olduğunu düşünmektedir. Yazara göre kelimenin İtalyanca *quaranta* sözcüğüyle bağdaştırılması dayanaksız bir yaklaşımdır (2012: 323). Yıldırım da, kelimenin İtalyanca *grande*'den geldiğini savunmuştur (2017: 99).

Kelimenin Türkçe olduğunu düşünen bilim adamları da vardır. Atalay (1941: 35) ve Kaymaz (2000: 322) kelimenin *kır* kökünden +*AntA* eki ile türediğini belirtmişlerdir. Atalay ekin isim ve sıfatlara gelerek yeni isim ve sıfatlar türettiğini ifade etmiştir (1941: 34). Kaymaz, eki, +*An* ve +*tA* eklerinin birleşmesi ile oluşmuş birleşik bir ek olarak ele almıştır (2000: 322).

Eren, *quaranta* için “kırk yaşında” anlamını vermiştir. Fakat İtalyancada *quaranta*, “kırk yaşında” anlamına gelmez, “kırk” anlamını taşır. Eğer kıranta için yabancı kökenli bir kelime aranıyorsa bu kelime *quaranta* “kırk” değil, *quarantenne* olmalıdır. İtalyancada “kırklık, kırk yaşındaki” *quarantenne*, “kırk yıllık” *quarantennio* ile ifade edilmektedir (Tanış, 2006: 894)¹. Görüldüğü üzere İtalyancada “kırk yaşında” anlamına gelen kelime *quaranta* değil, *quarantenne*’dir. Bu kelimenin Türkçeye *kıranta* biçiminde değil, *karantana* veya *karantan*, *kır* ile bulaşmaya uğradığı görüşü kabul edilecek olursa da *kırantana* veya *kırantan* biçiminde geçmesi beklenir.²

Eğer kelime Eyuboğlu’nun iddia ettiği gibi İtalyan denizciler vasıtasıyla dilimize girmiş olsaydı yazarın belirttiği gibi daha çok kıyı kesiminde bilinmesi gerekirdi. Fakat TTA’daki veriler bu görüşü doğrulamamaktadır. Kelime, Yozgat, Malatya, Samsun, Ordu, Gümüşhane, Erzurum, Erzincan, Trabzon, Isparta, Elazığ, Tokat, Kütahya, Niğde ve Mersin’de tespit edilmiştir. Derleme Sözlüğü ve diğer ağız çalışmaları, kelimenin iç bölgelerde daha yaygın olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla *kıranta*’nın İtalyanca *quaranta*’dan geldiği görüşüne hak vermek mümkün görünmemektedir.

Kelimenin İtalyanca *grande* “büyük, yüce, gösterişli” ile ilgili olması da mümkün değildir. Bu görüşü savunanların temel hareket noktası, kelimenin “*ilerlemiş yaşına rağmen bakımlı, özenli (erkek)*” anlamıdır. Fakat kelimenin bu anlamı sonradan ortaya çıkmıştır. İlk örneklerde bu anlam söz konusu değildir. İkinci olarak kelimedeki /d/ sesinin en azından bazı yerlerde korunmuş olması beklenir fakat hiçbir yerde kelimenin *giranda* / *kıranda* biçimi tespit edilememiştir.

Kelimenin Yapısı

Bize göre kelime, “beyazla az miktarda siyah karışmasından oluşan renk” anlamına gelen *kır* (bk. Clauson, 1972: 641, Räsänen, 1969: 265) isminden, nadir bir birleşik ek ile türetilmiş Türkçe bir kelimedir.

Türkçede, *kır* kelimesi ile türetilen kelimelerin büyük bir kısmı “ağarmak, beyazlaşmak” anlamını taşımaktadır. *Kır* kelimesi, *ak* ile benzer bir biçimde yaşlanmayı ifade etmek için kullanılmıştır: TTT *kır kişi* “ak saç ve sakallı, yaşlı” (YTS: 137), *kırğıl/ kırkıl* “saçına, sakalına ak düşmüş, kıranta; saça, sakala ak düşme” (YTS: 137), Çağ. *kırkıl* “tüg ve saçları kır olan, beyaz saç, ak baş” (LÇ: 245), Hak. *hır pas-* “saçları ağarmak, ihtiyarlamak” (HakTS: 350), Tat. *kıray-* “ağarmak, kırlaşmak, yaşlanmak”

1 Latin dillerinden Fransızca da *quarantaine* “kırk yaş”, *quarantenaire* “kırk yıllık, kırk yaşlarında” anlamına gelmektedir (Saraç, 1985: 1139).

2 Batı dillerinden giren kelimelerdeki /ua/ ses grubu Türkçede /a/ sesine dönüşmüştür: kalifikasyon < Fr. qualification; kalitatif < Fr. qualitatif; kantitatif < Fr. Quantitatif; markaj < Fr. marquage... (Eren, 1999: 237).

(Toker, 2003: 508), TTü *kırcoz*³ “saçı sakalı ağarmış (kimse), ihtiyar” (Aktunç, 1998: 181, Develioğlu, 1980: 108), TTA *kırar-* / *kıral-* “saçları ağarmak” (DS: 2816, 4554), *gırar-* “ağarmak, kırışmak” (DS: 2053), *kıraltı* / *kıratı* “kırlık, saçtaki aklık” (DS: 4554), *gırlaş-* / *kırlaş-* “ağarmak, beyazlaşmak” (DS: 2059, 2831), *kıralt-* “ağartmak” (DS: 4554), *alagır* “orta yaşlı adam; siyahlı beyazlı, kır düşmüş saç, sakal, tüy” (DS: 188)...

Daha önce de belirtildiği gibi kelime ilk defa Sürûrî'nin “Hezliyyât” adlı eserinde geçmektedir. Bu eserde kelime iki defa kullanılmıştır ve her ikisinde de “orta yaşın üstünde, yaşlı” anlamını taşımaktadır. İlk beyitte “yaşlı” anlamı çok açıktır:

Atla gitsem bir yere ancak öñümde yürüyen

Bir peder-mânde kıranta çükadârımdır benim (Ayan, 2002: 106).

(*Atla bir yere gitsem önümde yürüyen kişi, babadan kalma kıranta bir maiyet memurudur.*)

Efendi sen tabî'at sâhibi âdemsin etbâ'ı

Dahı dört kaşlı istersin kırantayı beğenmezsin (Ayan, 2002: 111).

(*Efendi, sen zevk sahibi bir insansın, maiyetinde çalışanların bıyığı yeni terlemiş gençler olmasını istersin, kırantaları beğenmezsin.*)

Mahallileşme akımının en önemli temsilcilerinden olan Sürûrî'nin dili daha çok konuşma diline yakındır. Şiirlerinde halk ağzındaki kelimelere yer vermiş, deyim ve atasözlerinden çok yararlanmışır (Ayan, 2002: 29-31). Dönemin aydın dilinde görülmeyen pek çok Türkçe kelime Sürûrî'nin şiirinde yer almaktadır. Bu kelimelerin büyük bir kısmı bugün yazı dilinde unutulmuş olsa da Türkiye Türkçesi ağızlarında varlığını korumaktadır: *alda-* “aldatmak”, *alış-* “alevlenip tutuşmak”, *arık* “zayıf, cılız”, *beliñlet-* “korkutmak”, *buy-* “insan veya hayvan soğuktan donmak”, *çalık* “delişmen, haşarı”, *domalıc* “kambur, tümsekli, fırlak”, *giciş-* “kaşınmak” ... (Ayan, 2002: 289-316). Kanaatimize göre *kıranta* yöresel bir kelimedir, şair ve yazarlar tarafından kullanılınca yaygınlaşmış, yazı diline de girmiştir.

Kelime *kır* isminden +*AntA* birleşik eki ile türetilmiştir. TTA'da nadir görülen bu ek (Atalay, 1941: 35) +*Aη* ve +*tA* eklerinin birleşmesi ile ortaya çıkmış olmalıdır. TTA'da bu ek ile türemiş bazı kelimeler şunlardır: TTA *haranta* “gösterişli tavır, çalım” (DS: 2285). krş. TTA *har* “atın biniciyi sarsmadan yürüyüşü, rahvan; atın bir ve iki vuruşlu yürüyüşü” (DS: 2281); *hokente* “başiboş, işe yaramaz, avare” (KAD: 56), krş. TTA *höke* “kibirli, ukala” (DS: 2429); *zıranta* “uzun, iriyarı, gürbüz” (DS: 4836), krş. TTA *zırla-* “boy atmak; uzamak” (EİA: 350).

Birleşik ekin ilk unsuru benzerlik, yakınlık ve pekiştirme işlevi taşıyan +*Aη*, Eski Türkçeden beri görülen nadir eklerden biridir (Korkmaz, 2003: 60-61, Banguoğlu, 2004: 181, Gabain, 1988: 47, Erdal, 1991: 160). Bu ek, TTA'da pek çok kelime türetmiştir:⁴

3 Develioğlu'na göre kelimenin sonunda Yunanca -os eki vardır. Argoyu kullanan külhanbeyleri çok zaman Rumlar tarafından işgal edilen yerlerde vakit geçirdikleri ve dolayısıyla kulakları Rumca ile dolu olduğu için bazı kelimelerin sonuna birer -os / -oz getirmişlerdir (1980: 108). Kelime, Türkçe *kırca*'ya, Develioğlu'nun belirttiği gibi Yunanca -os eki getirilerek türetilmiş olmalıdır. bk. TTA *gırca* “kıra çalar renk, gri” (SMYA: 418).

4 +*Aη* eki ile Eski Türkçede pekiştirme ve çokluk işlevi taşıyan, bazı bilim adamlarına göre küçültme işlevine de sahip olan +*An* (Ergin 1993: 165, Banguoğlu, 2004: 174, Hatipoğlu, 1974a: 29, Zülfiyar, 1991: 58, Korkmaz, 2003: 35, Gabain, 1988: 44, Erdal, 1991: 91) ekinin η > n değişimi sonucu dil şuurunda birbirine karıştığı anlaşılmaktadır.

düzeñ “yüksek dağların tepelerindeki düzlükler” (DS: 1642), *milen/ milenğ* “bulanık su; milli toprak” (DS: 3199), *gözen* “başkasının ilgisini çeken, gösterişli kimse” (DS: 2179), *belen/ beley/ belenk* “tepe, yüksek yer, üzeri yassı tepe, ufak tepe” (DS: 611), *çoran* “tuzlu toprak, çorak” (DS: 1271), *gölen* “küçük su birikintisi, gölcük” (DS: 2141), *ğuzan* “gölgelik, güneş almayan yer” (KTKA: 195), *ölen* “çiçekli çayır” (DS: 3330), *topan* “yuvarlak, küre biçiminde; şişman, tombul (kimse)” (DS: 3963), *gögen* “yeşillik” (DS: 2128). Ek, çağdaş Türk lehçelerinde de bazı kelimeler türetmiştir: Tat. *kartañ* “biraz yaşlı”, *buşañ* “tam dolu olmayan, biraz boş” (Alkaya, 2008: 210), Krg. *caşañ* “yaş, yeşil”, *kartañ* “yaşlı, kocamış”, *boşoñ* “gevşek”, *tüzöñ* “dümdüz yer” (Çengel, 2005: 106), YUyg. *tozañ* “toz, toz yağmuru”, *boşañ* “beceriksiz, iradesiz” (Öztürk, 2015: 28).

+Añ eki renk adlarına da eklenmekte; yakınlık, benzerlik, genişletme, pekiştirme işlevi ile kullanılmaktadır: TTA *külen* “boz renk (eşek vb. hayvanlarda); gübreli, külrengi toprak” (DS: 3029), Kzk. *bozañ* “boza yakın renk”, KKlp. *bozañ* “sarı, solgun”, Kzk. *kubañ* “boza çalan, beyazımsı (< kuba⁵ ‘beyaz, boz’)” (Uygur, 1994: 188-189).

Birleşik ekin ikinci unsuru olan +tA eki, +tI'nın bir varyantı olmalıdır: TTA *kırata* “kıraç toprak” (DS: 2816), krş. TTA *kıra* “taşlı, meyilli yer” (EYA: 421), *çonata* “eli, ayağı tutmayan kötürüm” (DS: 1268), krş. TTA *çona* “parmakları açılmayan kimse” (DS: 4480); *fiğlata* “yüksek sesle bağırma anlatır” (DS: 1850), krş. TTA *fiğla* “çığlık, feryat” (DS: 1850); *salmata* “başboş, serbest” (DS: 3528), krş. TTA *salma/ salman/ salmatı* aa. (DS: 3528, HKTS: 254), *tomta* “bağlam, tutam” (DS: 3958), krş. TTA *töm* “küçük toprak yığını” (DS: 3980).

+tA, bazı birleşik eklerde de karşımıza çıkmakta, yapısı tam olarak çözülememiş bazı kelimelerde de görülmektedir: *kısmanda* “pantolon” (DS: 2844), krş. TTA *kısman/ kıştırık/ kıştırma/ kışkıç* aa. (DS: 2844); *salmanta* “sürülmüş harman toplandıktan sonra çevrede kalan ekin kalıntıları” (DS: 3529), *saymanta* “kaba saba, patavatsız adam” (DS: 3560), *zoymanta* “hoşa gitmeyecek biçimde iri yarı; kaba saba” (DS: 4398), krş. TTA *saymantı* “iri, kaba, biçimsiz” (DS: 4676).

TTA'da *kır* kökünden türemiş, *kıranta* ile benzer anlam taşıyan birçok kelime yer almaktadır: TTA *kırço* “saçı sakalı ağarmaya başlamış kimse” (DS: 4554), *gircıman* “saçına kır düşmüş orta yaşlı kimse” (DS: 2053), *kırbaç* “saçları ağarmış insan” (DS: 2817), *gırbaş* “saçına kır düşmüş orta yaşlı kimse” (DS: 2053), *kırcıman* “kır saçlı” (DS: 2818), *kırçeman* “kırçıl” (DS: 2819), *kırmanço* “ak sakallı kimse” (DS: 2833), *gırmanço* “çok ihtiyar, yaşlı erkek” (HKTS: 118), *kıroğ/ kırov* “saçı kırılmış adam” (DS: 2835), *gırman* “anadan doğma ak saçlı” (DRTA: 161), *gırmanı* “saçı biraz ağarmış olan” (DRTA: 161), *kırçal/ kırçav/ kırçıl/ kırgıl/ kırço* “kır saçlı insan ya da kır tüylü hayvan” (DS: 2818), *gırcamıklı* “gri renkli olan” (KİYA: 406), *kırçar-* “kır rengini almağa başlamak, kırışmak” (DS: 2819)...

TTA'da *kıranta* ile aynı anlamı taşıyan kelimelerin önemli bir kısmı yazı dilinde görülmeyen birleşik eklerle kurulmuştur. Mesela *kırcıman* (~ *gircıman*) kelimesindeki +CImAn eki yazı dilinde görülmez fakat TTA'da bu ekle kurulu birçok kelime vardır:

5 *kuba* için bk. Räsänen, 1969: 295, Clauson, 1972: 581.

dilcimen “hoş sohbet, tatlı konuşan” (DS: 1492), *elcimen* “insana alışkın hayvan” (DS: 1705), *evcimen/ evciman* “ev işlerinde becerikli, çalışkan, derleyip toparlayan” (DS: 1801), *işçimen/ işçiman* “çalışkan, becerikli, iş bilen” (DS: 2561), *ogciman/ ögciman* “öncülük eden, yol gösteren, öncü, önder” (ArdA: 493). +*AntA* da tıpkı +*CImAn* gibi yazı dilinde bulunmayan birleşik eklerden biridir.

TTA’da yazı dilinde bulunmayan nadir eklerle kurulmuş pek çok kelime yer almaktadır. TTA’da *külen*, *küleysi* ve *külensal* kelimeleri “kül rengi” anlamına gelmektedir (DS: 3028-3029). Yazı dilinde +*eysi* (+*Aη*, +*sI* > +*AηsI* > +*AysI*) ve +*ensal* (+*Aη*, +*sAl*) ekleri bulunmadığı gerekçesiyle *küleysi* ve *külensal* kelimelerini yabancı bir kökene bağlamak ne kadar mantıklıysa *kıranta*’yı, +*AntA* eki yazı dilinde tanıklanmadığı için yabancı bir kaynağa bağlamak o kadar mantıklıdır.

Sonuç

İtalyanca “kırk” anlamına gelen *quaranta* ve “yüce” anlamına gelen *grande* ile Türkçe *kıranta*’nın ses benzerliği dışında ortak bir noktası yoktur. Bir sayı adının veya “ulu, yüce” anlamına gelen bir kelimenin Türkçede “orta yaşlı (adam), yaşlı (adam)” anlamını kazanması, semantik olarak izah edilmesi güç bir durumdur.

Türkçede *kır* kelimesinin yaşlılığı ifade etmek için de kullanılması, TTA’da nadir eklerle kurulmuş *kıranta* ile benzer anlamlı başka kelimelerin de yer alması ve +*AntA* ekinin başka kelimelerde de bulunması, *kıranta*’nın Türkçe olduğunu gösteren önemli delillerdir. Kelime Türkçe *kır* kökünden, nadir bir birleşik ek olan +*AntA* ile türetilmiştir.

Eldeki verilere göre *kıranta*, *kır* kelimesinin genişlemiş şeklidir ve öncelikle bir renk adıdır. Kelime daha sonra “orta yaşlı adam; saçlı, sakalı ağarmış adam” anlamını kazanmıştır. Kelimenin “iyi giyimli adam, hovarda, çapkın” anlamları ise sonraları ortaya çıkmıştır. İlk örneklerde bu anlamlar tespit edilememektedir. Yaşı geçmiş bir adam çapkınlık yapmak istiyorsa kendine bakmalı, iyi giyinmelidir. Kanaatimize göre kelimenin “hovarda, çapkın, iyi giyimli” anlamları buradan ortaya çıkmıştır.

Kısaltmalar

- ArdA** *Ardanuç Ağzı* (Şenol, 2015).
Çağ. *Çağatay Türkçesi*
DRTA *Doğu Rodop Türk Ağızlarının Sözlüğü* (Mollova, 2003).
DS *Derleme Sözlüğü I-XII*. (TDK, 1963-1982).
DTAS *Örneklerle Deliorman Türk Ağzı Sözlüğü* (Cebeci, 2010).
EİA *Erzurum İli Ağızları III* (Gemalmaz, 1995).
EYA *Erzincan ve Yöresi Ağızları* (Sağır, 1995).
EYSV *Elazığ Yöresi Söz Varlığı* (Buran ve İlhan, 2008).
GDIA *Gül Dili Isparta Ağzı* (Erkap, 1999).
Hak. Hakas Türkçesi
HakTS *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük* (Arıkoğlu, 2005).
HKTS *Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi Sözlüğü* (Hakeri, 2003).

- KAD** Kseobanlı Ağzından Derlemeler (Gündüz, 2006).
- KİYA** *Kepsut İlçesi ve Yöresi Ağızları* (Demiray, 2003).
- KKİp.** Karakalpak Türkçesi
- Krg.** Kırgız Türkçesi
- KSA** *Kütahya Simav Ağzı* (Dinay, 2009).
- KTKA** *Konya İli Taşkent İlçesi ve Köyleri Ağzı* (Kocamaz, 2013).
- Kzk.** Kazak Türkçesi
- L** *Luğat-i ağatay ve Trk-yi Osmani* (şeyh Süleyman Efendi, 1298).
- RYA** *Reşadiye ve Yöresi Ağızları* (nal, 2010).
- SMYA** *Silifke ve Mut'taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzı* (ztrk, 2009).
- Tat.** Tatar Türkçesi
- TMES** *Trabzon Maçka Etimoloji Sözlüğü* (Emiroğlu, 1989).
- TS** *Türkçe Sözlük* (TDK, 2005).
- TTT** Tarih Türkiye Türkçesi
- TT** Türkiye Türkçesi
- YTS** *Yeni Tarama Sözlüğü* (TDK, 1983).
- YUyg.** Yeni Uygur Türkçesi

Kaynakça

- Ahmet Rasim (2004). *şehir Mektupları*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Ahmet Vefik Paşa (1889 / H. 1306). *Lehçe-i Osmani*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- AKTUNÇ, Hulki (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ALKAYA, Ercan (2008). *Sibirya Tatar Türkçesi*. Ankara: Turkish Studies Publication.
- ARIKOğLU, Ekrem (2005). *rnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ATALAY, Besim (1941). *Türk Dilinde Ekler ve Kökler zerine Bir Deneme*. İstanbul: TDK Yayınları.
- AYAN Elif (2002). *Srri ve Hezliyyat'ı: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- AYVERDİ, İlhan (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealti Neşriyatı.
- BANGUOğLU, Tahsin (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- BURAN, Ahmet; N. İLHAN (2008). *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
- CEBECİ, İ. (2010). *rneklerle Deliorman Türk Ağzı Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- CLAUSON, Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- AğBAYIR, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük 1-5*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- DANKOFF, Robert (1967). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen III*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- DEMİRAY, Erdinç (2003). *Kepsut İlçesi ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- DEVELLİOğLU, Ferit (1980). *Türk Argosu*. Ankara: aydın kitabevi.
- DİNAY, Mehmet Ali (2009). *Kütahya Simav Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- EMİROğLU, Kudret (1989). *Trabzon Maçka Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Kebikeç Yayınları.

- ERDAL, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- EREN, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- ERKAP, Selahattin (1999). *Gül Dili Isparta Ağzı*. Ankara: Mina Ajans.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1991). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- GABAIN, A. Von (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Çeviren: Mehmet Akalın. Ankara: TDK Yayınları.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1995). *Erzurum İli Ağzıları III (Bibliyografya, Sözlük ve Dizinler)*. Ankara: TDK Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I (A-N) - II (O-Z)*. Ankara: TDK Yayınları.
- GÜNDÜZ, Mustafa (2006). Köseçobanlı Ağzından Derlemeler. *TDAY-B 2004-I*, 45-62.
- HAKERİ, H. Bener (2003). *Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi Sözlüğü*. Gazimağusa: Samtay Vakfı Yayınları.
- Hüseyin Kâzım Kadri (1943). *Türk Lûgati -Türk Dillerinin İhtikakı ve Edebi Lûgatleri - 3*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- KARA, Mehmet (2005). *Hakas Türkçesinde İsim*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- KARAAĞAÇ, Günay (2015). *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KASAPOĞLU ÇENGEL, Hülya (2005). *Kırgız Türkçesi Grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAYMAZ, Zeki (2000). Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği. *TDAY-B 1997*, 251-341.
- KERESTEDJIAN, B. (1971). *Materiaux pour un dictionnaire étymologique de la langue turque*. Amsterdam: Philo Press.
- KOCAMAZ, İhsan (2013). *Konya İli Taşkent İlçesi ve Köyleri Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- KORKMAZ, Zeynep (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- MEYER, Gustav (1893). *Türkische Studien I: die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen*. Wien.
- MOLLOVA, M. R. (2003). *Doğu Rodop Türk Ağızlarının Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- NİŞANYAN, Sevan (2012). *Sözlerin Soyağacı-Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü-*. İstanbul: Everest Yayınları.
- ÖZTÜRK, Erol (2009). *Silifke ve Mut'taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzı*. Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZTÜRK, Rıdvan (2015). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- RÄSÄNEN, Martti (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkisprachen*. Helsinki.
- REDHOUSE, James (1856). *An English and Turkish Dictionary*. London: Bernard Quaritch.
- REDHOUSE, James (1880). *Redhouse's Turkish Dictionary*. (By Charles Wells). London: Bernard Quaritch.
- REDHOUSE, James (1987). *A Turkish and English Lexicon: Shewing in English the Significations of the Turkish Terms* (New Impression). Beirut: Librarie Du Liban.
- REDHOUSE, James (1994). *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*. İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- SAĞIR, Mukim (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağzıları*. Ankara: TDK Yayınları.
- SARAÇ, Tahsin (1985). *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Şemsettin Sami (1995). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- ŞENOL, Sevgi (2015). *Ardanuç Ağzı*. Bursa: Rota Barışçı Matbaacılık.
- Şeyh Süleyman Efendi-yi Buhârî (H. 1298). *Luğat-i Çağatay ve Türkî-yi Osmanî*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- TANIŞ, Asım (2006). *Büyük İtalyanca-Türkçe Öğretici Sözlük*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

- TDK (1963-1982). *Derleme Sözlüğü I-XII*. Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (Haz. Cem Dilçin). Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (1996). *Tarama Sözlüğü IV*. Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- TDK (2015). *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- TİETZE, Andreas (1952). Die formalen Veränderungen an neueren europäischen Lehnwörtern im Türkischen. *Oriens*, 5(2), 230-268.
- TOKER, Mustafa (2003). *W. Radloff'un 'Opıt Slovarya Tyurkskiĥ Nareçiy' Adlı Eseri ve Eserde Geçen Tatar Lehçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- UYGUR, C. Vedat (1994). *Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçelerinde İsim*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- ÜNAL, Ergül (2010). *Reşadiye ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- YILDIRIM, Ali (2017). *Dil Dibeği -Bir Halk Etimoloji Denemesi-*. Ankara: Asos Yayınları.
- ZENKER, J. Theodor (1876). *Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch II*. Leipzig.